

המדאן, همدان, Hamedan, Hamadan, בפרסית עתיקה:
Hagmatana, ביוונית עתיקה: Ecbatana.

המדאן ממוקמת כ-400 ק"מ דרומית-מערבית לטהראן. היא בירת המחוז הנושא את שמה. העיר נמצאת בגובה 1,850 מטרים מעל פני הים, למרגלות הר אלואנד (Alwand), במזרח רכס הזאגרוס, שגובהו 3,574 מטרים מעל פני הים. באזור נושבות רוחות עזות לאורך כל השנה. באביב ובחורף הם גורמים לירידת גשמים. בחורף הטמפרטורה יורדת עד למינוס 30 מעלות. המדאן היא העיר הקרה ביותר במדינה ובחורף היא מכוסה שלגים שאינם נמסים לאורך כחודשיים. בצד נופי הטבע הירוקים, העיר מצטיינת באתריה ההיסטוריים. מאמינים שהיא בין הערים העתיקות ביותר באיראן וכנראה גם בעולם. כמה מן ההיסטוריונים מתארכים את ייסודה לשנת 3000 לפנה"ס. היא מאזכרת לראשונה בכתובת אשורית משנת 1100 לפנה"ס.

העיר נוסדה על-ידי ממלכת מדי (מאה ה-8 – המאה ה-6 לפנה"ס), שעשתה אותה לבירת האימפריה. מאוחר יותר היא הייתה אחת מן הבירות של השושלת האחמנית. הפרתים עשו אותה בירת קיץ מלכותית. בשנת 633 נכבשה העיר על-ידי הערבים. תקופת השלטון הבוואידי העיר סבלה רבות ונגרם לה הרס רב. במאה ה-11 הסלג'וקים העבירו את בירתם מבגדאד להמדאן. הפלישה הטימורידית הביאה להרס רב. נאדיר שאה ניקה את העיר מן הפולשים והשליט שלום בין העות'מאנים לפרסים. העיר שעמדה על דרך המשי הייתה מרכז סחר גם בתקופות מאוחרות.

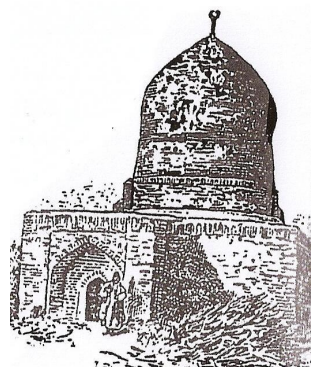
במלחמת העולם ה-1 העיר ידעה קרבות בין הרוסים והצבא הטורקו-גרמני. היא נכבשה על-ידי שני הצבאות גם יחד. היא עברה לידי הצבא הבריטי לפני שהוחזרה לידי הממשלה הפרסית בשנת 1918, בתום מלחמת העולם ה-1.

שטיח בסגנון המדאן

המדאן היא צור מחצבתם של משוררים רבים ודמויות מפתח. העיר מצטיינת בעבודות עור, קרמיקה ושטיחים ססגוניים. המוסד להנצחת המסורת התרבותית של איראן רשמה 207 אתרים היסטוריים ותרבותיים רק בהמדאן, ביניהם הקבר המיוחס לאסתר ומרדכי מהמגילה וקבריהם של הפילוסוף והרופא הנודע איבן סינא (980-1037), המשורר הפרסי באבא טאהר (מאה 11). זהו גם מקום הולדתו של המשורר באדיע אל זאמאן אל-המדאני, מחבר המאקאמות.

יהודים

'קבר מרדכי ואסתר' בהמדאן ['שושן הבירה']

ניימרק מתאר את קברי מרדכי ואסתר: 'בבוא איש אל הבית החיצון ופניו ימה [מערבה], יחזה פתח קטן, ואחר כך אשר ישוח ויבוא דרך הפתח הקטן יראה בית עתיק רחב-ידיים ועליו כיפה גבוהה, ובה חלונות קרועים אשר יאירו מעט את חשכת הבית. באמצע הבית שני ארונות עץ ועליהם כתובות באותיות בולטות. הארון אשר לימין הוא ארון מרדכי ואשר אל השמאל ארון אסתר. תחת הבית הזה מערה אשר בה קברות מרדכי ואסתר מול הארונות אשר מלמעלה. מימין הבית בביאה אל צלע צפון, בית קטן אשר בו יתפללו הבאים שמה, כי צר להם המקום. גם בבית הזה יקראו המגילה בימי הפורים (בי"ד ובט"ו לאדר)¹

יהודי העיר מכנים אותה לפי מסורת שבידם 'שושן הבירה' ויש ביניהם הנושאים את שם המשפחה 'שושני'. יש מסורות המציינות שהעיר נבנתה על-ידי שושן-דוח'ת, אשתו היהודיה של המלך יזדגרד (399-420). בשיאה גרו בעיר יהודים רבים, שעסקו במסחר, אך בשל

¹ יהודי המדאן סבורים כי עירם היא שושן הבירה והם נהגו לחגוג את שושן פורים. בהמשך מביא ניימרק את כל הכתובות המצויות באתר הקבר. ראה ניימרק-מסע, עמ' פא-פג. וראה: 'מצבת מרדכי ואסתר אשר בעיר (שושן) המדאן (פרס), המנהגים השייכים והאגדות הנשמעות עליה' מאת הרב מנחם בכה"ר שמואל הלוי [מפרס], ירושלים תרצ"ב. על עלייתם של יהודי המדאן, ראה: מאיראן ומקדוניה לירושלים – סיפוריהן של משפחות בן-אליהו ומנחם, ירושלים התשס"ב, עמ' 9-13, 29.

הרדיפות רבים נטשו אותה. מטודלה (מאה ה-12) על 30,000 יהודים (בגירסה אחרת: 50,000 יהודים), מספרים גדולים לתקופה. הופעתו של דוד אלרואי וההד סביבו הביאו לרדיפות בימי עבאס ה-1 (1628-1695). הכרוניקן באבאי אבן לוטף מתאר את מצבם של היהודים באותה תקופה. בימי עבאס ה-2 העמיד הוויזיר מוחמד ביי ברירה בפני היהודים להתאסלם או להגר. למתאסלמים הובטח תגמול. רבים התאסלמו ומי שלא התאסלם ולא נטש את המקום הומת. פעמיים במחצית הראשונה של המאה ה-18 נערך טבח ביהודי המדאן. בשנת 1816 חיו בהמדאן 600 משפחות; בשנת 1840 – 200 משפחות; בשנת 1854 מדווח בנימין השני על 500 משפחות; בשנת 1889 דווח על-ידי נוסעים על פחות מ-2,000 נפש. ובמאה ה-20 חיו בה כ-5,000 נפש². ניימרק מקונן על בית ספר של המיסיון שילדי הקהילה למדו שם ועל הצטרפותם של 150 בתי אב לכת הבאהית מתוך 800 בתי אב יהודיים. הוא גם מבקר את יחסם של העשירים לענני העדה בימי הרעב הכבד בשנת 1879 בהמדאן שהפיל חללים. יהודי אירופה נרתמו לעזור לקהילה³.

² א' נצר, 'קברות אסתר ומרדכי בעיר המדאן שבאיראן', ישראל – עם וארץ (שנתון מוזיאון ישראל), ספר א' (19), תל אביב, תשמ"ד, 1983/84, עמ' 177-184.

³ ניימרק-מסע, עמ' פ-פא.